

NOTAT

GUIDE TIL KOMMUNER VED TRIVSELSMÅLINGER BLANDT UDSATTE BØRN OG UNGE

SIGNE FREDERIKSEN
MAI HEIDE OTTOSEN
METTE LAUSTEN
DINES ANDERSEN

KØBENHAVN 2016

GUIDE TIL KOMMUNER VED TRIVSELSMÅLINGER BLANDT UDSATTE BØRN OG
UNGE

Afdelingsleder: Anne-Dorthe Hestbæk
Afdelingen for børn og familie

© 2016 SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd

SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd
Herluf Trolles Gade 11
1052 København K
Tlf. 33 48 08 00
sfi@sfi.dk
www.sfi.dk

SFI's publikationer kan frit citeres med tydelig angivelse af kilden.

SFI-notater skal danne grundlag for en faglig diskussion. SFI-notater er foreløbige resultater, og læseren bør derfor være opmærksom på, at de endelige resultater og fortolkninger fra projektet vil kunne afvige fra notatet.

INDHOLD

1	BAGGRUND FOR DENNE GUIDE	5
2	10 GODE RÅD	7
	Forberedelsesfasen er den vigtigste fase	7
	1 – Formålet	7
	2 – Ressourcer til undersøgelsen	8
	3 – Hvem skal udføre opgaven?	8
	4 – Målgruppen – hvordan kontaktes den?	9
	5 – Hvilket konkret undersøgelsesdesign?	9
	6 – Gør problemstillingen konkret	10
	7 – Informeret samtykke	10
	8 – Anonymitet	11
	9 – Handlepligt	11
	10 – Formidling	11
3	EKSEMPLER PÅ SPØRGE-TEMAER FOR TRIVSELSSKEMA TIL UDSATTE BØRN	13
	INSPIRATION TIL LITTERATUR OM SPØRGESKEMAER TIL BØRN	17

BAGGRUND FOR DENNE GUIDE

Som led i aftalen om kommunernes økonomi for 2006 blev det besluttet, at der løbende skal foretages en trivselsundersøgelse blandt anbragte børn og unge. Trivselsundersøgelsen skal supplere tal og data fra Danmarks Statistik om anbragte børn og unge og bidrage med dokumentation og viden om anbragte børns trivsel. SFI har gennemført trivselsundersøgelsen blandt anbragte børn og unge i 2014. Kommuner, der selv er interesserede i at udføre en trivselsundersøgelse blandt udsatte børn og unge, kan bruge denne kortfattede inspirationsguide med gode råd og eksempler på væsentlige trivselstemaer, spørgsmål og svarkategorier.

Guiden bygger på erfaringerne fra undersøgelsen 'Anbragte børn og unges trivsel 2014' (Ottosen m.fl., 2015), der kortlægger, hvordan anbragte 11-17-årige børn og unge trives i forhold til deres anbringelsessted, familie, skole, helbred, fritid og venskaber. Temaerne er belyst ud fra ca. 90 indikatorer, hvoraf en del indgår i guiden.

Blandt undersøgelsens centrale resultater er:

- Trods fraværet af familieressourcer – sammenlignet med børn generelt – føler anbragte børn sig omtrent i lige så høj grad elsket af deres biologiske forældre som børn, der ikke er anbragt. Relationen til forældrene ser dog ud til at være svagere for de ældre 17-årige end for de yngre 11-årige børn.
- De anbragte børns besvarelser om, hvordan de har det med at bo på et anbringelsessted, efterlader helt overordnet det indtryk, at flertallet af børnene bliver støttet af de voksne på anbringelsesstedet, og at børnene gennemgående trives og har det godt der, hvor de bor. Dette overordnende billede dækker imidlertid over nogle betydelige

variationer, når det kommer til, hvilken anbringelsesform børn er i. Børn og unge, der lever i plejefamilier, er hyppigere mere glade for deres anbringelsessted end børn på døgninstitutioner og socialpædagogiske opholdssteder. De familieplejeanbragte børn føler sig i højere grad støttet og holdt af, og de oplever hyppigere, at anbringelsesstedet er trygt, harmonisk og hjemligt.

- Undersøgelsen viser, at anbragte børn er sårbare i forhold til deres relationer og netværk til jævnaldrende. 11- og 15-årige anbragte har sjældnere venner end ikke-anbragte jævnaldrende, og de rapporterer hyppigere om ensomhed og om at være udsat for mobning. Undersøgelsesresultaterne tyder på, at anbringelsesformen spiller en rolle i forhold til børns mulighed for at have samvær med venner. Børn, som er anbragt i en plejefamilie, er oftere end institutionsanbragte børn sammen med venner, og de føler sig sjældnere ensomme. Desuden betyder det noget, hvor lang tid barnet har været anbragt på det aktuelle anbringelsessted. Børn, som har været anbragt på stedet i under ét år, føler sig oftere ensomme og har færre venner end børn, der har været på stedet i længere tid.

10 GODE RÅD

FORBEREDELSESFASEN ER DEN VIGTIGSTE FASE

En spørgeskemabaseret måling af børn og unges trivsel består af fem faser: 1) forberedelse af undersøgelsen, 2) den praktiske gennemførelse, 3) dataoparbejdning, 4) analyse og 5) formidling. Forberedelsesfasen er alfa og omega, hvis man skal gennemføre en succesfuld spørgeskemaundersøgelse. Derfor fokuserer denne guide på, hvordan man kan forberede en trivselsundersøgelse blandt udsatte børn og unge. Nedenfor følger 10 råd, som er gode at have in mente.

1 – FORMÅLET

Det første, man skal gøre sig klart, er, hvilke problemstillinger og undersøgelsesspørgsmål (hypoteser) man vil have svar på. Det kan lyde meget simpelt, men ofte er det en svær øvelse, fordi man skal konkretisere, hvad det er, man præcis vil med undersøgelsen. Ved at formulere et eller flere konkrete undersøgelsesspørgsmål bliver man opmærksom på, hvad der undersøges, og hvad der ikke undersøges. Når formålsbeskrivelsen udarbejdes, er det også en god ide at afklare:

- a) *Hvilken målgruppe skal undersøgelsen handle om?* Når målgruppen fastsættes, er det nødvendigt at foretage nogle præcise afgrænsninger og definitioner af, hvem undersøgelsen omhandler. Er undersøgelsespopulationen fx alle udsatte børn og unge i kommunen, eller er det kun anbragte børn og unge? Hvordan defineres et udsat barn i undersøgelsen? Desuden skal der foretages en afgrænsning af, hvilke alders-

grupper der skal indgå i undersøgelsen. Skal undersøgelsen fx kun omhandle børn i skolealderen, eller skal unge, som ikke længere er i den skolesøgende alder, også indgå? Man skal i den forbindelse også tage stilling til, om undersøgelsen skal være en totalundersøgelse, eller om den skal være baseret på en stikprøve. Endelig skal man overveje, om undersøgelsen også skal rumme en sammenligningsgruppe, en såkaldt kontrolgruppe.

- b) *Hvilket fokus vil man have i undersøgelsen?* Allerede i den første fase af undersøgelsen er det afgørende at få klarlagt, hvilket fokus undersøgelsen skal have. Trivsel er et multidimensionalt begreb, som omfatter mange forskellige aspekter. Det kan fx være skoletrivsel, den helbredsmæssige trivsel eller den almene trivsel og tilfredshed med tilværelsen. Undersøgelsens fokus kan blandt andet være afgørende for, hvilke fagpersoner der skal involveres i arbejdet med den. Det vil også være afgørende for den konkrete tilrettelæggelse af dataindsamlingen.
- c) *Hvad skal resultaterne bruges til?* Hvis man fra start gør sig tanker om, hvad man konkret vil bruge undersøgelsen til, er man godt på vej. Skal undersøgelsen fx bruges som en temperaturmåling blandt en kommunes udsatte børn og unge og danne baggrund for nye indsatser? Eller skal resultaterne tænkes ind i forbindelse med organisationsændringer af arbejdet med udsatte børn og unge i kommunen? Alt dette har betydning for, hvordan undersøgelsen tilrettelægges.

2 – RESSOURCER TIL UNDERSØGELSEN

Når formålet er fastlagt, skal de praktiske brikker på plads. Det bedste resultat opnås, hvis der på forhånd er taget en beslutning om, hvor mange ressourcer, man kan allokere til projektet. Det er vigtigt, at man fra starten har klare tanker om tidsrammen for undersøgelsen. Der skal gerne være tid til at forberede alle faser grundigt, men samtidig er det også en fordel, at tidshorizonten ikke er for langt væk, da fokus og engagement kan forsvinde over tid.

3 – HVEM SKAL UDFØRE OPGAVEN?

I sammenhæng med de ressourcemæssige overvejelser skal man også tage beslutning om, hvem der skal udføre undersøgelsen. For at opnå det bedst mulige resultat er det vigtigt, at den administrative tovholder er med fra start til slut og dermed er involveret i alle trin i undersøgelsen. Dermed sikres en kontinuerlighed, hvilket er vigtigt i forhold til gennemførelsen. Man skal også være opmærksom på, at det at udarbejde og gen-

nemføre en spørgeskemaundersøgelse er et håndværk, som fordrer teoretiske og tekniske færdigheder. Det anbefales derfor at inddrage konsulenter, som har færdigheder og erfaringer med at tilrettelægge spørgeskemaundersøgelser blandt børn, og som også samtidig kan gennemføre, håndtere, analysere og formidle større mængder data. Derfor skal kommunen afgøre, om den internt har kompetencerne og ressourcerne til at forestå undersøgelsen, eller om det er nødvendigt at søge assistance udefra.

4 – MÅLGRUPPEN – HVORDAN KONTAKTES DEN?

Når målgruppen er fastlagt, skal man finde ud af, hvordan man kommer i kontakt med den. Hvis der er tale om en stikprøve af en større undersøgelsespopulation, skal man bestemme, hvordan denne udtrækkes, så den bliver repræsentativ for hele populationen. Målgruppen kan, afhængigt af hvordan den er afgrænset, være sværere eller lettere at komme i kontakt med. Typisk vil kontakten ske enten via børnenes eller de unges bopælsadresse eller via deres institutioner (fx skoler, opholdssteder, døgninstitutioner mv.). I den fase skal man også overveje procedurer for opfølgning, i tilfælde af at respondenterne ikke svarer ved første henvendelse. En høj opnåelsesprocent er afgørende for undersøgelsens pålidelighed.

5 – HVILKET KONKRET UNDERSØGELSESDSIGN?

Der er flere måder at gennemføre en spørgeskemaundersøgelse på. Skal undersøgelsen eksempelvis indsamles via web-skemaer? Med post? Eller skal der gennemføres personlige face-to-face interviews? Dette afhænger i høj grad af, hvilke aldersgrupper, undersøgelsen omfatter. Valget kræver forskellige former for forberedelse. Et web-skema er på mange måder en nem løsning, men det fordrer kendskab til respondenternes mailadresser. Desuden kræver det viden om, hvordan skemaer bliver sat elektronisk op, og hvordan man opsamler besvarelserne. Postomdelte spørgeskemaer kræver kendskab til adresser samt administration i forhold til udsendelse, rykkerskrivelser og indtastning af besvarelser. Personlige interviews, hvor en interviewer læser spørgsmålene højt for barnet og indfører svarene i skemaet, har forventeligt den højeste besvarelsesprocent, men kræver også en del bemanning. Foregår undersøgelsen udelukkende blandt anbragte børn og unge, kan en mulighed også være at henvende sig til anbringelsesstederne og bede dem om at være behjælpelige med at uddele og indsamle spørgeskemaerne. Det er derfor vigtigt, at den enkelte kommune finder den løsning, som er mest egnet til det konkrete formål og målgruppe.

6 – GØR PROBLEMSTILLINGEN KONKRET

Når rammerne er på plads, skal problemstillingen operationaliseres i et spørgeskema, hvor de baggrundsinformationer og spørgetemaer, som undersøgelsen skal indeholde, fastsættes. I slutningen af denne guide gives nogle eksempler på spørgetemaer, som kan bruges til inspiration. Baggrundsinformationer er nødvendige for at kunne opdele fx på køn eller alder. Der kan være forskellig på drenge og pigers svar, ligesom yngre og ældre børn og unge har forskellige livserfaringer. Hvilke baggrundsinformationer der er relevante, hviler på en konkret vurdering i forhold til, hvad hensigten er med undersøgelsen. Samtidig med at spørgetemaerne udvælges, skal man holde sig målgruppens alder for øje. Det betyder, at fx alder og modenhed skal overvejes, i forhold til hvordan undersøgelsen udføres. Udføres undersøgelsen fx via et web-skema, skal barnet selv kunne læse og forstå spørgsmålene. Udføres undersøgelsen blandt anbragte børn og unge, skal det medtages, at nogle anbragte børn og unge ikke er alderssvarende og derfor ikke kan læse/svare på det samme niveau som jævnaldrende ikke-anbragte børn og unge. I litteraturlisten er der henvisninger til litteratur, der kan belyse en række forhold, som man skal være opmærksom på, når man udarbejder spørgeskemaer til børn.

7 – INFORMERET SAMTYKKE

I undersøgelser, hvor børn og unge (under 18 år) spørges, er der en række særlige hensyn, der skal tages. Det handler om informeret samtykke fra barnet/den unge såvel som forældremyndighedsindehaveren.

- a) *Informeret samtykke fra barnet.* Som udgangspunkt er det altid vigtigt at gøre sig klart, hvorfor man spørger børn, og hvilken viden barnet/den unge kan bidrage med. Derudover er det dels vigtigt at informere barnet grundigt om undersøgelsens formål og at oplyse barnet/den unge om, at det er frivilligt at deltage i undersøgelsen. De børn og/eller unge, som vælger at deltage i undersøgelsen, bør endvidere tilbydes 'undslippelsesmuligheder' undervejs, sådan at de kan vælge at stoppe eller undlade at svare undervejs i undersøgelsen, hvis der er noget, de ikke vil eller ikke kan svare på. I den forbindelse er det god forskningsetisk praksis at love sine respondenter privathed og anonymitet. Privathed indebærer, at barnet kan afgive sin besvarelse, uden at andre kigger det over skulderen. Anonymitet kan betyde, at respondenterne bekymrer sig mindre om, hvorvidt besvarelserne kan have konsekvenser. Og i sidste ende kan det betyde en højere svarprocent.

- b) *Samtykke fra forældremyndighedsindehaveren.* Det er afgørende, at relevant lovgivning og regler er fulgt, når en undersøgelse igangsættes. Det indebærer, at der er indhentet samtykke hos forældremyndighedsindehaveren, at persondataloven overholdes og – i de tilfælde, hvor det er relevant – at undersøgelsen er anmeldt til datatilsynet. Se mere på:

<http://www.datatilsynet.dk/lovgivning/persondataloven/> og
<http://www.datatilsynet.dk/Blanketter/>

8 – ANONYMITET

I forhold til anonymitet og identificerbarhed er der nogle konsekvenser, man skal gøre sig klar, alt efter om det ønskes, at deltagerne i undersøgelsen skal kunne identificeres eller ej. Hvis personer, der besvarer skemaet, skal kunne identificeres, kræver det, at oplysningerne opbevares på forsvarelig vis i henhold til persondataloven. Omvendt, hvis undersøgelsen er anonym, skal det sikres, at personerne reelt også er anonyme og ikke kan identificeres fx via en e-mailadresse.

9 – HANDLEPLIGT

Når en undersøgelse af udsatte børn og unge igangsættes, er det vigtigt at være opmærksom på, at der under visse omstændigheder kan fremkomme oplysninger fra et konkret og identificerbart barn, som tilsidesætter anonymiteten og indebærer, at man er nødt til at handle. Kommer det under et interview frem, at et barn fx er udsat for vold eller vanrøgt, har interviewerens pligt til at foretage en underretning.

10 – FORMIDLING

Det bør på forhånd afgøres, hvordan resultaterne fra undersøgelsen skal bruges. Det vil sige, om resultaterne skal offentliggøres eller være til intern brug. Uanset brugen af resultaterne skal det af anonymitetshensyn desuden sikres, at der er et minimum af observationer i hver svarkategori. For yderligere informationer om datafortrolighed, se:

<http://www.dst.dk/da/OmDS/lovgivning.aspx>

EKSEMPLER PÅ SPØRGE- TEMAER FOR TRIVSELSSKEMA TIL UDSATTE BØRN

Eksemplerne herunder stammer fra undersøgelsen 'Anbragte børn og unges trivsel 2014', hvor der spørges til anbragte 11-17-årige børn og unges trivsel i forhold til deres anbringelsessted, familie, skole, helbred, fritid og venskaber.

Der er forslag til, hvilke emner der kan spørges til inden for hvert tema og et eksempel på et konkret spørgsmål og svarkategorier. Listen med emner er ikke udtømmende, men skal ses som en inspiration til, hvilke forhold man kan spørge ind til.

SKOLE

- Andel, der går i skole
- Andel, der synes, de klarer sig fagligt godt eller virkeligt godt i skolen
- Andel, der synes godt om at gå i skole.

Eksempel på spørgsmål:

Hvordan synes du selv, du klarer dig i skolen – rent fagligt?

1. Virkelig godt
2. Godt
3. Nogenlunde
4. Ikke så godt
5. Ved ikke.

HELBRED

- Andele, der synes, at de er lidt eller alt for tykke
- Andel, der synes, de har et godt helbred.

Eksempel på spørgsmål:

Hvordan synes du selv, dit helbred er? Er det ...

1. Virkelig godt
2. Godt
3. Nogenlunde
4. Ikke så godt
5. Ved ikke.

VENNER

- Andel, der er sammen med venner i fritiden
- Andel venner, børn og unge har
- Andel, der føler sig ensomme
- Andel, der mobbes.

Eksempel på spørgsmål:

Hvor mange nære venner har du?

1. Ingen
2. Én
3. To
4. Ved ikke.

FRITID

- Andel, der går til organiserede fritidsaktiviteter
- Andel, der ofte går til sport
- Andel, der læser bøger i fritiden
- Andel, der føler sig trygge ved at færdes i lokalområdet om aftenen.

Eksempel på spørgsmål:

Hvor tit går du til fritidsaktiviteter (fx fodbold, håndbold, fitness, svømning, ridning, sang, musik, drama eller dans fx kor, band, rollespil? i en klub eller en forening)

1. Hver dag
2. 2-5 gange om ugen
3. En gang om ugen

4. 1-3 gange om måneden
5. Sjældnere
6. Aldrig
7. Ved ikke.

STØTTE

- Andel, der får hjælp til skolearbejdet
- Andel, der oplever, at de voksne på stedet holder af dem (kun anbragte børn og unge)
- Andel, der ikke har konflikter med voksne (som de bor med).

Eksempel på spørgsmål:

Her (på stedet/i familien) hjælper de voksne dig med skolearbejdet.
Hvor ofte gør de det?

1. Hver dag
2. 2-5 gange om ugen
3. En gang om ugen
4. 1-3 gange om måneden
5. Sjældnere
6. Aldrig
7. Ved ikke.

GENEREL TRIVSEL

- Andel, der oplever harmoni, der hvor de bor
- Andel, der føler sig trygge, der hvor de bor
- Andel, der har det godt med, der hvor de bor
- Andel, der ser lyst på fremtiden
- Andel, der er tilfredse med deres liv generelt.

Eksempel på spørgsmål:

Her, hvor du bor, kommer I godt ud af det sammen. Hvor godt passer det?

1. Det passer helt
2. Det passer delvist
3. Det passer ikke
4. Ved ikke.

MEDINDDRAGELSE (KUN ANBRAGTE)

- Andel, der blev taget med på råd inden beslutning om anbringelsessted
- Andel, der oplever at kunne få støtte af de voksne på anbringelsesstedet
- Andel, der oplever at kunne få hjælp hos professionelle voksne, hvis de er rigtigt kede af deres anbringelsessted.

Eksempel på spørgsmål

Blev du taget med på råd, dengang det blev bestemt, at du skulle bo her (på dette anbringelsessted)?

(Hjælp: ”Blev du spurgt om din mening ...”)

1. Ja
2. Nej
3. Ved ikke/husker ikke.

INSPIRATION TIL LITTERATUR OM SPØRGESKEMAER TIL BØRN

- Andersen, D. & M.H. Ottosen (2002): *Børn som respondenter. Om børns medvirken i survey*. København: Socialforskningsinstituttet, 02:23.
- Andersen, D. & A. Kjørulff (2003): *Hvad kan børn svare på? – om børn som respondenter i kvantitative spørgeskemaundersøgelser*. København: Socialforskningsinstituttet, 03:07.
- Beckmann, J.H. (1999): *Pilotprojekt vedrørende udvikling og afprøvning af spørgeskema til børn og unge (12-18 år)*. Odense: Odense Universitetshospital, Klinisk Psykologisk Afdeling.
- Ottosen, M.H., M. Lausten, S. Frederiksen & D. Andersen (2015): *Anbragte børn og unges trivsel 2014*. København: SFI – Det Nationale Forskningscenter for Velfærd, 15:01.